

A Castrén Társaság - a távoli nyelvrokonnok ügyvivője Finnországban

Finnország háromnyelvű ország. Az 1944. esztendő a finnországi lappok számára történelmi jelentőségű. Ez év tavaszán érettségiztek először az országban lapp nyelven. Finnországban 1992-ben hozták a lappok és a lapp nyelv helyzetét meghatározó törvényt. Ennek értelmében a lapp, vagyis sáme nyelv hivatalos nyelv a finn és a svéd mellett, tehát a közigazgatási és állami szervek kötelesek lapp nyelven kommunikálni Finnország északi községeiben, tehát Inari, Utsjoki, Enontekiö és Sodankylä lapplakta területén a törzslakos lappokkal.

A lappok mind Finnországban, mind pedig Svédországban, Norvégiában és Oroszországban a Kola-félszigeten kisebbségnek számítanak. Összlétszámukat nehéz meghatározni. Ennek egyik akadálya az a tény, hogy a lapp nemzetiség meghatározásának más kritériumai vannak az egyes országokban. Finnországban a definíció a nyelvhez kötődik. Tehát lappnak számít az a személy, aki lappnak tartja magát, feltételezve, hogy vagy az illetőnek, vagy pedig egyik szülőjének vagy nagyszülőjének lapp volt az anyanyelve. Finnországban a lappok száma úgy 6000-re becsülhető, a jövőben helyzetük valószínűleg tovább javul. Mindennek ellenére a Finnországban beszélt három lapp nyelv közül kettő kihaló félben van.

Finnországban a lapp nyelvet és a lapp kultúrát óvják. Mi a helyzet a finnek többi nyelvrokonaival, tehát az uráli nyelveket beszélő kisebbségekkel, amelyek a mai Oroszország területén laknak? Az Unesco keretén belül Tapani Salminen nyelvész feltérképezte Európa kihalóban levő nyelveit. A listára került 83 nyelv között uráli nyelvek is szerepeltek; közülük 15 sorolható a kihalóban levő nyelvek közé.

Előzmények. A finnen, a magyaron és az észten kívül az uráli nyelveken beszélő népek mind kisebbségben laknak Oroszország különböző részein. Az úgynevezett finnugor köztársaságokban, nevezetesen a Mari, Mordvin, Udmurt, Komi és Karél köztársaságokban a törzslakos uráli nyelven beszélő lakosság kisebbség a területükre később bevándorolt orosz nemzetiségű lakosság mellett. A Szovjetunió felbomlását megelőző utolsó években a marik (cseremiszek) ráébredtek arra, hogy nemzeti identitásukat csak saját aktivitásuk révén tudják megőrizni. Tudományos és kulturális berkekben megszületett a gondolat, hogy a finnugor népek összefogásával mindegyik nép elősegítheti saját nemzeti öntudatát. 1989-ben a gondolatot tett követte, és a mari írószövetség nemzetközi finnugor írótalálkozót szervezett a Mari fővárosban, Joskar-Olában. A kongresszus témája az anyanyelv és amik helyzete volt. A meghívottak között kilenc finn résztvevő volt, közülük négy író, négy tudományos kutató és egy szerkesztő.

A találkozó sikeres volt több értelemben is. Egyrészt, az Oroszországban lakó uráli nyelveket beszélő népek képviselői valóban ráébredtek arra, hogy nincsenek egyedül. A nyelvrokonság ténye rávezette őket a nemzeti nyelv és a nemzeti kultúra megbecsülésére. Másrészt a találkozó visszhangot keltett Finnországban is, felkeltve a tennivágyást az Oroszországba, szétszórtnak lakó uráli népek ügyéért.

Finnországban az önkéntes társasági aktivitásnak nagy múltja van. A Finn Irodalmi Társaság, valamint a Finnugor Társaság több mint százéves múltra tekintenek vissza. A Finnugor Társaság a nehéz történelmi időkben is ápolta a tudományos kapcsolatot a finnugor népek tudósaival. A finnekkel rokon balti népeknek mind saját társaságuk működik Finnországban: a Karjala-Szövetség (1940), a Karjalai Kulturális Társaság

(1906), a Finn-Karél Társaság (1990), a Finn-Inkeri Szövetség (1989), valamint az észti íróról elnevezett Tuglas-társaság (1982). Úgy tűnt, hogy a távoli finnugor népekkel való közvetlen kapcsolat megteremtése lenne a következő lépés.

M. A. Castrén Társaság. Így született meg 1990 januárjában az M. A. Castrén Társaság. A finn tudós Matias Aleksanteri Castrén neve fémjelzi a Társaság programját is. Castrén szállóigévé vált kijelentése 1844-ben, aktuális az uráli kisebbségekre napjainkban is: „Elhatároztam, hogy megmutatom a Finn népnek, hogy nem vagyunk mi a világtól és a világtörténelemtől elszigetelt magányos mocsári nép, hanem vannak rokonaink.”

A társaság célja a következő: közvetlen kapcsolatot teremteni Finnország és az Oroszországban lakó uráli nyelveket beszélő népek között ismertté tenni e népek kultúráját Finnországban és másutt, valamint konkrét módon támogatni e népek törekvéseit kulturális tevékenységükben és az anyanyelv fenntartása érdekében.

Miért társaság formájában mindez? Úgy véltük, hogy célunk nem egy központi bürokrata fórum létrehozása, hanem aktív munka közösen a már meglévő társaságokkal, kulturális és tudományos intézményekkel és nem utolsósorban a Finn Művelődésügyi Minisztériummal egyetemben.

A Társaság első akciója a finnugor írók második találkozásának megrendezése volt Espoóban 1991 nyarán. Az uráli írókongresszus címe, „A nyelvem a hazám” egyben utalt a témára is. A meghívott 80 író, szerkesztő és kutató a nemzeti identitás, az anyanyelv és a kisebbségi nyelven írás problémáit taglalta. Az előadásokat finn és orosz nyelven publikáltuk Riho Grünthal szerkesztésében (Kieli on kotimaani. Uralilainen kirjallisuuskonferenssi Espoossa 10. -14. 8. 1991. Helsinki, M. A. Castrénin seura 1992).

Ösztöndíjascsere. 1992-ben a Castrén Társaság ösztöndíjascsereére irányuló egyezményt írt alá a Finn-Mari Társasággal. Így létrejött a közvetlen kapcsolat Finnország és Mariföld között. A hároméves egyezmény keretén belül finn kulturális és tudományos személyek látogathattak el Mariföldre, és mari diákok, kutatók és más kulturális élet képviselői tartózkodhattak Finnországban.

A Finnországba látogató ösztöndíjasokon kívül 1993 óta a Társaság támogatja az Észtsországban tanuló mari egyetemistákat. E diákok úgynevezett Sjögren-ösztöndíjat kapnak, amely biztosítja megélhetésüket Észtsországban a tanulmányok elvégzése alatt. 1994 tavaszán az ösztöndíjasok három napot Helsinkiben töltöttek.

Az anyanyelvű irodalom támogatása egyik legfontosabb feladatunk. Mari kezdeményezésre a társaság arra kötelezte magát 1992-ben, hogy előteremti mari nyelvű tankönyvek publikálásához szükséges papír anyagi feltételeit. A Társaság akkori elnöke, Leena Laulajainen aktív tevékenységének köszönhető, hogy a Finn Parlament megadta a szükséges összeget. A feladat konkrét végrehajtása a társaságra hárult; a végcélig követtük a könyvek kiadását. A kért papírra 5 általános iskolai tankönyvet nyomtak mari nyelven. Hasonló feladat várta a Társaságot egy mordvinoknak és egy vepszéknek irányuló papírküldemények előteremtése ügyében. Ezenkívül a Társaság az anyagi alapjait teremtette elő 1993-ban egy mari nyelvű ifjúsági lap, a *Ketse* nyomdai költségeire, az idén pedig a komi nyelvű *Silkan* kiadására. A jövőben is a Társaság egyik legfontosabb feladatának tekinti az anyanyelvű tankönyvkiadás támogatását.

Ismeretterjesztés. 1993 tavaszán a mari kulturális héten 35 vendég szerepelt, bemutató a magaskultúrát, tehát klasszikus zenét, valamint ízelítőt a mari színházi életből. Ősszel a finn közönség számára megrendeztük a rokon népek napját az

egyetemen. M. Jegorov udмурт fotóművész kiállítását M. A. Castrén születésének 180. évfordulója alkalmából mutattuk be 1993 decemberében. 1994 októberében a rokon népek napját a Finn Nemzeti Múzeumban rendezzük meg. Témánk egyúttal a nemzeti kultúra és a nemzeti identitás kölcsönhatása.

Az érdeklődés szemléltetésére álljon itt válogatás az utóbbi évek uráli népeket érintő kiadványaiból:

Aikio, Samuli. Olbmot ovdal min: sámüd historjá 1700-logu rádjái. Girjegiisá 1992.

Bibliographia studiorum Uralicorum. Bibliography on Uralic studies. Archeology 1988, Ethnology and Folkloristics 1990.

Linguistics 1991. Finnish Literature Society.

Flinckenberg-Gluschkoff, Marianna & Garin, Nikolai. Ugrien mailla: suomalaisten tutkimusmatkailijoiden jalanjäljillä Obvirralta Uralille, Otava 1992.

Geographical distribution of the Uralic languages. Edited by Riho Grünthal & Tapani Salminen. Suomalais-Ugrilainen Seura 1993.

Lallukka, Seppo. The East Finnic minorities in the Soviet Union; an appraisal of the erosive trends. 1990.

Lehtinen, Ildikó. The Finno-Ugric Collections at the National Museum of Finland. Helsinki 1992

Lehtinen, Ildikó. Tscheremissische Schmuck. Ethnographische Untersuchung. 1994.

Saarinen, Sirkka. Soumalais-ugrilaisten kansojen folklore. 1990.

The Great Bear. A Thematic Anthology of Oral Poetry in the Finno-Ugrian Languages. Finnish Literature Society. 1993.

Uralilaiset kansat: tietoa suomen sukukielistä ja niiden puhujista. Szerk. Johanna Laakso. WSOY 1992.

Uralilaiset kansat tänään. Szerk. Tapani Salminen, Kuopio 1993.

A rokon népek kultúrájának programtervezete. A finn művelődésügyi miniszter, Tytti Isohookana-Asunmaa 1992-ben bizottságot alapított, melynek feladata egy tervezet létrehozása volt a finnugor nyelveket beszélő népek kultúrájának fejlesztésére. A tervezet 1993-ban elkészült, s ennek konkrét megvalósítására a minisztérium a Castrén Társaságot jelölte ki.

Társaságunk a programtervezet megvalósítása érdekében egyrészt a vezetőség tagjaiból, másrészt kulturális intézmények képviselőiből végrehajtó bizottságot hozott létre. A tervezet hároméves finanszírozását a minisztérium biztosítja. A bizottság ezenkívül egy egész napos állásban levő titkársági feladatkört ellátó hivatalt kapott, amelynek betöltésére a Castrén Társaság Tarmo Hakkaraint választotta.

Finnországban kulturális és tudományos téren rendkívül nagy az érdeklődés az uráli népek iránt, tervekből valóban nincs hiány. A végrehajtó bizottság felülvizsgálja a tervek realitását, anyagi feltételeit, s ennek megfelelően benyújtja a kérvényt a Castrén Társasághoz, amely továbbítja a minisztérium felé. A Castrén Társaság koordinátorszerepe tehát nem szűnt meg, sőt bővült.

Ez évben a programtervezet keretén belül a nemzeti könyvtárak ügye az elsődleges. A könyvtárak az anyanyelv kincsestárai. Maire Aho közreműködésével a finn központi könyvtárak közös számítógépes bibliográfiabankot létesítenek a finnugor nemzeti könyvtárakkal együtt. Ennek első fázisaként októberben Helsinkiben találkoznak a nemzeti könyvtárak igazgatói. A projekt kétoldalú. Egyrészt az a törekvés, hogy az uráli bibliográfiához bármely nemzeti könyvtárban hozzá lehessen megfelelő számítógépes

programmal jutni. Másrészt kiderült, hogy az egyes nemzeti könyvtárak finn anyaga hiányos, vagy szinte nem is létezik. Így 1994 nyarán mindegyik nemzeti könyvtárnak 60 finn kiadványt tartalmazó könyvcsomagot juttattunk el. A könyvcsomagok a finn kultúra különböző területeit ismertetik lehetőleg orosz, de annak hiányában más nyelveken is.

A társaság vezetőségi tagjai: Riho Grünthal nyelvész, Hannu Helin író, Marko Laitala szerkesztő, Heikki Laitinen népzene kutató, Ildikó Lehtinen néprajzkutató, Seppo Lallukka történész, Sirkka Saarinen nyelvész, Pirjo Sinko tanügyi tanácsos, Urpo Vento folklorista. A társaság elnöke Ildikó Lehtinen, alelnöke Urpo Vento. Félállású titkár Marja Lappalainen, egész napos állásban a végrehajtó bizottság titkára Tarmo Hakkarainen. A gazdasági ügyeket Kyösti Järvinen intézi. A társaság irodája Helsinki központjában található a Finnugor Társasággal szomszédos helyiségben. Címe: Mariankatu 7 A, 00170 Helsinki (postai cím: PL 242, 00171 Helsinki) Tel. 90-135 7820, telefax 90-622 2315.

Hogyan tovább? A jövőben a Társaság továbbra is igyekszik támogatni az uráli nyelveket beszélő népeket nemzeti kultúrájuk fenntartása érdekében. Nyelvek és népek hálnak ki, társaságunk mindent megtesz azért, hogy ne süllyedjenek el e népek a „népek tengerében”. 1994 tavaszán a volt Vjatka kormányzóság mari falvaiban voltam két héten keresztül. Bár itt a mari lakosság összlétszáma több mint 20000-re tehető, mari nyelvű iskolák nincsenek. Tisztán mari falvakban az orosz lakosság minimális, vannak falvak, ahol csak a tanító és az óvónő orosz nemzetiségűek. Oroszországban még nincs kétnyelvűség, bár a marik, udmurtok stb. kétnyelvűek. A többséget képviselő orosz lakosság viszont egynyelvű. A mai családokban szintén felteszik a kérdést: érdemes-e mari nyelven továbbtanulni? Erre a köztársaság területén még van lehetőség. De mi lesz a határokon túl élő kisebbségekkel? Hiány van mari nyelvű tanítókból és tanárokból, tankönyvekből, hogy a mari (mordvin stb.) nyelvújításról ne is beszéljünk. És a perspektíva? Most nemcsak túlélési processzusról van szó, ami a nyelvet vagy akár a kultúrát illeti, hanem valóban arról, hogyan lehet megbirkózni a nincstelenség közepette anyagi feltételek nélkül. A köztársaság határain túl levő falvakból az alapvető szolgáltatások is hiányoznak, nincs orvos, de még gyógyszertár sem. Így a kultúra fenntartása terén a tanárookra egyre nagyobb teher nehezedik, segítségre szükség van, ami a nyelvújítást és a tankönyvkiadást illeti. Ez a segítség természetesen saját köztársaságuktól várható, s csak közvetetten ideológiai támasz formájában a távoli Finnországtól. Talán a tudat, hogy e kisebbségek is részei az egyetemes kultúrának, segít, és talán a tankönyvek eljutnak oda, ahol ezekre legnagyobb szükség van.

Ildikó Lehtinen